

JERZY HAUZIŃSKI

AP SŁUPSK

**AL-AFSZIN – NA ILE ZDRAJCA? O PARTYKULARYZMIE
POLITYCZNYM W KALIFACIE
WCZESNYCH ABBASYDÓW RAZ JESZCZE**

Istnieje, jak dotychczas, pewna ilość ustaleń dotyczących postaci sławnego woźdza kalifa Al-Mutasima, Al-Afszina, nazywanego niekiedy „Turkiem”, jego kariery na dworze Abbasydów i przyczyn upadku. Jedno z pierwszych ujęć tej postaci w środowisku środkowoazjatyckiego iranizmu dał w *A Literary History of Persia* (vol. I) Edward G. Browne¹. W nurcie antyarabskich i antymuzułmańskich wystąpień przypadających na II i III stulecie ery islamu umiejscowił Al-Afszina Gholam K. Sadighi². W swoich pracach wspomina go najwybitniejszy, jak dotąd, rosyjski badacz dziejów muzułmańskiego średniowiecza (zwłaszcza Azji Centralnej), Wasilij W. Bartold (1869-1930)³. Rolę Al-Afszina w tłumieniu ruchu Babaka (w opracowaniach polskojęzycznych zwykle: Babek) i jego churramitów naświetlił azerbejdżański (radziecki) arabista i historyk Zija M. Bunijatow⁴, zaś Bertold Spuler i Clifford E. Bosworth pisali o nim z pozycji dziejów wczesnośredniowiecznego Iranu⁵. Uczony radziecki Numan N. Negmatow w mistrzowski sposób ukazał dawne dzieje krainy Ustruszana (także: Uszrusana, Ustruszana), tłumacząc przejście jej struktur państwowych na zasadzie kontynuacji od starożytności do średniowiecza⁶. O Ustrusza-

¹ E.G. Browne, *A Literary History of Persia*, vol. I: *From the Earliest Times until Firdawsí*, Cambridge 1902, s. 330-336.

² G.H. Sadighi, *Les mouvements religieux iraniens au II^e et III^e siècles de l'hégire*, Paris 1938, s. 287-305.

³ V.V. Barthold, *Turkiestan down to the Mongol invasion*, London 1968 (3. ed.), s. 202, 210-211, por. tegoż, art. *Afshin*, [w:] *Enzyklopaedie des Islām*, vol. I: *A-D*, Leiden-Leipzig 1913, s. 188.

⁴ Z. Bunijatow, *Azerbajdżan w VII- IX ww.*, Baku 1965, s. 257-267, 270-283.

⁵ B. Spuler, *Iran in früh-islamischer Zeit*, Wiesbaden 1952, s. 62-63, 65-67, 140; C.E. Bosworth, *The Tāhirids and Saffārids*, [w:] *Cambridge History of Iran*, vol. IV: *From the Arab invasion to the Saljuqs*, Cambridge 1975, s. 96-98, 100; R. Mottahadeh, *The 'Abbāsīd Caliphate in Iran*, tamże, s. 75-76. Zob. także art. Afšīn [C.E. Bosworth], [w:] *Encyclopedia Iranica*, ed. E. Yarshater, vol. I, London-Boston 1982.

⁶ N.N. Negmatow, *Ustruszana w driewnosti i ranniem sredniewiekowie*, Stalinabad 1957.

niu Al-Afszina zwlekał początkowo ze straceniem byłego głównego wodza. Choć uznano go winnym zdrady islamu i państwa kalifów, Al-Afszin cieszył się ciągle znacznym prestiżem w kręgach wojskowych a ponadto miał wielu zwolenników tak w stolicy, jak i w prowincjach⁵¹. Jednakże kiedy zmarł, jego ciało wystawiono na widok publiczny powieszono na szubienicy przed bramą pałacu, następnie spalono, a prochy wrzucono do Tygrysu.

Przebieg sprawy Al-Afszina pozwala dojść do wniosku, że jego zawrotna i krótkotrwała kariera na szczytach władzy w kalifacie Abbasydów, na którą zasłużył sobie, tłumiacz groźne rebelle przeciwników kalifackiej władzy, przysporzyła mu, jak już powiedziano, wielu przeciwników. Nie miał też wyraźnego zaplecza politycznego w swoich towarzyszach broni, rzeczywistych lub tak zwanych Turkach, dla których tępoty żywił pogardę. Był jednak oddanym Abbasydom egzekutorem ich militarnych i politycznych decyzji, czego dowiódł tłumiacz ruch churramitów, rebelle Mazjara Ibn Karina, spisek bratanka kalifa Abbasa Ibn al-Mamuna, współdziałającego z Arabem Udżajfem Ibn Anbasa, czy też odnosząc świetne sukcesy w walkach przeciwko Bizancjum i w zdobyciu Amorionu. Pewna niefrasobliwość wobec rytuałów sunnickiego islamu, nie tak dawno wprowadzonych do muzułmańskiej ummy, dlatego jeszcze niezakorzenionych, zwłaszcza wśród neofitów, była tylko pretekstem do oskarżenia go jako islamskiego apostaty. Na podstawie dostępnych relacji źródłowych trudno powiedzieć, czy miał szerszy horyzont polityczny, ale wykazywał zdrowy rozsądek, nie chcąc przez stosowanie nietolerancji religijnej zrażać do abbasydzkich mocodawców świeżo pozyskanych dla islamu irańskich i środkowoazjatyckich książąt. Nie można zakwestionować, że próbował uczynić z Ustruszany bazę na dalszą przyszłość, już poza dworem, w ten sposób przecież postępowali władający Churasanem Tahirydzi. Trudno jednak w ich wypadku, jak też na przykładzie wstępu i upadku Al-Afszina nie widzieć wyraźnej sprzeczności pomiędzy formułą monolitu islamskiego pod egidą abbasydzkich kalifów a faktyczną niezależnością wschodnich członów ich imperium.

Summary

Al-Afshin – a traitor? On political particularism in the Caliphate of early Abbasids once again

The case of Al-Afshin (d. 840/41), the commander-in-chief of the Caliphate army and the governor of western provinces of Iran, is presented in historiography in many different ways. In my opinion, his staggering career and unexpected fall were nothing extraordinary in that period. Al-Afshin, who came from Ustrushana in Central Asia, never forgot about his roots and, while being in the service of the Caliphs, he treated Ustrushana as his own feudal power base. In this matter he was not very different from, for example, Ira-

⁵¹ Z. Bunijatow, *Azerbajdzan w VII-IX ww...*, s. 281.

nian Tahirids, who, having accused him of treason, quickly broke free from Abbasid power, though they nominally still recognized their sovereignty and supremacy. However, the accusations of pagan practices and apostasy from Islam, if their credibility is to be assumed, may point in the case of Al-Afshin to the influence of old local beliefs and religious rituals, as well as to non-Muslim religions (for example to Buddhism). These phenomena were quite common in the Iranian world in the 9th century, in the times of Al-Afshin, and they may indicate relatively superficial quality of Islam in the milieu of non-Arab Muslim proselytes.